

DOI :<https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-4>

УДК: 378: 159.923.5:004.047

Світлана Сергіївна Ізбаш
ORCIDiD <https://orcid.org/0000-0002-7766-7642>
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки,
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна
izbashes@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Наукову статтю присвячено проблемі визначення психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності курсантів Національної академії Національної гвардії України. Увагу акцентовано на формуванні свідомої поведінки в інтернет-середовищі, зокрема, розуміння причин та наслідків деструктивних інформаційно-психологічних загроз, дотримання критичної дистанції до різних жанрів медіатекстів у засобах масової комунікації, розпізнавання психологічних механізмів впливу на особистість курсанта через емоції. Виявлені психолого-педагогічні умови формування медіаграмотності у курсантів Національної академії Національної гвардії України, які сприятимуть підвищенню резистентності майбутніх офіцерів до негативного впливу медіа, підвищенню рівня медіаграмотності, розвитку здатності контролювати споживання медіапродуктів та легше орієнтуватися в медіапросторі, зокрема, відрізняти інформацію з офіційних джерел від повідомлень деструктивного характеру, що наносять шкоду як окремій особистості, так і держави в цілому.

Ключові слова: медіаграмотність, критичне мислення, інформаційна війна, соціальна відповідальність, локус контролю, емоційний інтелект, пропаганда, медіакультура, медіаосвіта.

Вступ. В умовах гібридної війни з Російською Федерацією курсанти Національної академії Національної гвардії України (далі – НГУ) потребують формування навичок медіаграмотності, що виявляється у гнучкій екологічно орієнтованій комунікативній поведінці в інформаційному просторі, розпізнаванні інформаційних загроз, які розповсюджуються через соціальні мережі та апелюють до почуттів. Негативні наслідки виявляються в розповсюдженні наративів у суспільстві, що вимикають здоровий глузд та змінюють уявлення про науку, здоров'я, міжкультурні взаємовідносини, політичну ситуацію та в цілому ведуть до викривлення уявлень про життя в Україні. Вимоги щодо формування медіаграмотності у військовослужбовців також визначаються у зв'язку з новими викликами, що постають перед формуваннями НГУ. Так, відповідно до Директиви № 15 Командувача Національної гвардії України від 26.06.2017 «Про вдосконалення організації роботи з особовим

складом у Національній гвардії України», зазначено основні завдання інформаційно-психологічної протидії, серед яких: збір та узагальнення даних про джерела негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад; нейтралізацію негативного інформаційно-психологічного впливу, проведення контрпропагандистських заходів; спростування деструктивної інформації; проведення запобіжних (профілактичних) заходів щодо поширення неправдивих чуток серед особового складу; ознайомлення військовослужбовців з прийомами і методами, які використовуються з метою психологічного придушення індивідуальної та групової свідомості військовослужбовців (Директива, 2017).

В умовах росту «інформаційних операцій» проти незалежності української держави, нагнітання дезінформації з боку РФ особливого значення набувають уміння розпізнавати псевдоукраїнські новини, які розповсюджуються як інструмент інформаційної війни на спеціальних

майданчиках у месенджерах та створюються російськими спецслужбами для поширення фейків про військовослужбовців, збору інформації про них для подальшої дискредитації українських військовослужбовців Збройних Сил України та Національної гвардії України в цілому. Так, у липні 2018 року був створений Telegram-канал «НачШтабу», що представляє собою майданчик, на якому військовослужбовці України можуть поділитися всіма «наболілими» проблемами. Ступінь захисту цього каналу дозволяє в мережевих обговореннях зазначати подробиці військової служби, зокрема, можуть фігурувати дані про місця дислокації військових частин, стан техніки та озброєння, а також чисельність і склад підрозділів тощо. А у 2020 році російська пропаганда маскується під українське військово-радіо «Армія FM». У сервісах Google Play з'явився додаток «Армія FM онлайн», але жодного відношення до «Армія FM» цей додаток не має, окрім того, небезпека полягає ще і в тому, що російські додатки збирають інформацію про власників смартфонів. Це обумовлює необхідність навчання майбутніх офіцерів НГУ основам медіаграмотності з метою формування свідомої поведінки в інтернет-середовищі, зокрема, розуміння причин та наслідків деструктивних інформаційно-психологічних загроз, здатності дотримуватися критичної дистанції до різних жанрів медіатекстів у засобах масової комунікації, а також розпізнавати психологічні механізми впливу на особистість військовослужбовця через емоції. Таке навчання має базуватися на сучасних досягненнях психології та педагогіки, інноваційних педагогічних технологіях формування мотивації до усвідомленого споживання та боротьби з некоректною інформацією за допомогою створення психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності у курсантів Національної академії НГУ у процесі їхньої професійної підготовки.

У сучасній науці проблему формування медіаосвіти та медіаграмотності досліджували зарубіжні вчені. Так, Маршалл Маклюен визначив закони медіа з позиції взаємодії (комунікації) об'єктів (людей, систем) через медіа одне з одним і з навколишнім середовищем (Маршалл

Маклюен, 2007, с. 243). Б. Мак-Махон та Р. Куин (2000) звернули увагу на морально-демократичний аспект медіаосвіти: «В епоху тероризму та війн XXI століття медіаосвіта молоді стає важливою вимогою демократичного суспільства» (с. 6–7). Медіаосвіта потрібна для активної участі як у демократичному процесі, так і в процесі глобалізації (Іванов, Волошенко, 2014, с. 15). Видатний теоретик медіа Дж. Гербнер (2011) розумів медіаосвіту як формування широкого об'єднання «для розширення свободи та розмаїття комунікації, для розвитку критичного розуміння медіа як нового підходу до ліберальної освіти». Р. Кьюбі визначав мету медіаосвіти так: «дати учням розуміння того, як і чому медіа відображають суспільство і людей», а головне «розвивати аналітичні здібності і критичне мислення відносно медіа» (Kubey, 1997, с. 4–7).

В Україні проблемам вивчення медіаосвіти та медіаграмотності у закладах освіти приділяють увагу багато вчених. Дисертаційне дослідження Н. Приходькіної (2021) присвячено тенденціям розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англomовних країн; М. Ячменик (2019) вивчала підготовку майбутніх учителів української мови та літератури до використання засобів медіаосвіти в професійній діяльності; відома психологиня Л. Найдьонова у 2017 році започаткувала широкомасштабний експеримент з впровадження медіаосвіти в Україні, формування в учнів медіаграмотності для досягнення високого рівня медіакультури. Українські вчені В. Іванов, О. Волошенко, О. Кульчинська (2011), які досліджують проблеми формування медіаграмотності, дотримуються спільної думки про те, що основним завданням медіаосвіти та медіаграмотності є підготовка нового покоління до свідомого життя в сучасних інформаційних умовах, до критичного сприйняття й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на свідомість та емоційні стани особистості, формування критично мислячої, соціально активної комунікативної особистості, яка вільно й усвідомлено орієнтується в медіапросторі (с. 14–15). С. Ізбаш (2019, с. 297–309) досліджувала медіакомпетентність як складову андрагогічної підготовки магістрів освіти. В. Дьоміна (2020, с. 119–126) вивчала

проблему формування медіаграмотності майбутніх фахівців в соціокультурному, науково-педагогічному та емпіричному аспектах.

Одним з головних кроків упровадження медіаосвіти в Україні є Концепція медіаосвіти, яка була схвалена постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року (протокол № 1-7/6-150) (*Концепція впровадження медіаосвіти*, 2010). У цьому документі медіаосвіту розглядають як важливий складник модернізації національної освіти. Медіаграмотністю вважається рівень медіакультури, який стосується вміння особистості користуватися інформаційно-комунікативною технікою, спілкуватися і самовиражатися за допомогою медіазасобів, а також свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, усвідомлювати різницю між реальністю та її віртуальною симуляцією, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують (Шейбе та ін., 2014, с. 22). Основні положення Концепції відповідають завданням, сформульованим у Паризькій програмі-рекомендації з медіаосвіти ЮНЕСКО (від 22 червня 2007 р.) та резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у сфері цифрової інформації (від 16 грудня 2008 р.). Потужний розвиток медіаосвіти в Україні зумовлений підтримкою таких українських організацій, як: Міжнародний благодійний фонд «Академія Української Преси» (Іванов, Волошенко, 2014); Інститут соціальної та політичної психології; Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти».

Незважаючи на ґрунтовні дослідження медіаграмотності вітчизняних та зарубіжних дослідників, їх значний внесок у формування медіаграмотності у здобувачів як вищої, так і середньої ланки освіти, проблема визначення психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності у курсантів Національної академії Національної гвардії України залишається актуальною і недостатньо вивченою. У військових закладах вищої освіти цьому питанню приділяється недостатньо уваги. У зв'язку з постійним розвитком інформаційно-

комунікаційних технологій методи ведення гібридної війни в інформаційному просторі постійно вдосконалюються і не можна навчитися раз і назавжди засобам протидії маніпуляціям та дезінформації. Для цього необхідна системна робота, спрямована на озброєння майбутніх офіцерів Національної гвардії України ефективними інструментами для верифікації, інтерпретації та оцінки отриманої інформації з метою розуміння мінливого інформаційного середовища та адекватного реагування на виклики сьогодення.

Мета статті – визначити психолого-педагогічні умови формування медіаграмотності курсантів Національної академії Національної гвардії України (НАНГУ) у процесі їх професійної підготовки.

Методи дослідження. З метою обґрунтування актуальності формування медіаграмотності у курсантів НАНГУ, а також визначення стану досліджуваної проблеми були використані загальнонаукові методи – порівняльний аналіз, синтез, систематизація, узагальнення результатів досліджень сучасних науковців. Пошуково-аналітичний метод дозволив визначити класифікацію психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності в майбутніх офіцерів Національної гвардії України.

Компаративний аналіз поняття «медіаграмотність». Поняття «медіаграмотність» досліджували багато українських та зарубіжних учених, які пізніше сформулювали різні його визначення відповідно до власних теоретичних підходів. У контексті нашого дослідження ми порівнюємо різні визначення задля уточнення змісту розуміння медіаграмотності.

Термін «медіаграмотність» сформувався у 1980-х роках. Р. Фуніок використовував його, щоб привернути увагу до завдань школи в галузі медіа (Funiok, 1984, с. 292). Широке розповсюдження термін «медіаграмотність» отримав лише у 90-х роках і визначав медійні аспекти інформаційно-комунікаційних технологій. Але розуміння цього поняття в різні періоди було різним, у 90-х роках термін «медіаграмотність» вважався ключовим поняттям медіапедагогіки.

Після того, як словосполучення «медіаграмотність» набрало широкого розповсюдження, Д. Бааке визначив поняття «медіаграмотність» як «здатність активно засвоювати і використовувати всі види медіа в комунікаційному та дієвому репертуарі людей» (Baaske, 1996, с. 6). Продовжуючи своє дослідження, Д. Бааке виділяє чотири сфери медіаграмотності: медіакритика, яка має бути аналітичною, рефлексивною та етично-орієнтованою; медіазнавство, яке містить інформаційний та інструментально-кваліфікаційний аспект, медіакористування, яке може відбуватися рецептивно або інтерактивно, та медіаторчість, яку можна розуміти з інноваційної або креативної точки зору (Baaske, 1996, с. 8). С. Ауфенангер, Р. Шульц-Зандер, Д. Спанхел (2001) визначають медіаграмотність у загальному розумінні як базову здатність «орієнтуватися та діяти у світі, сформованому медіа» (с. 118–119), яка характеризується шістьма взаємозумовлюючими аспектами: соціальним, афективним, когнітивним, моральним та естетичним, а також аспектом дії (Aufenanger atothers, 2001). Б. Шорб усвідомлює медіаграмотність як «індивідуальну та соціальну здатність людей діяти в поєднанні з цілеспрямованим опануванням та використанням медіа» (Schorb, 2005, с. 258). Він обґрунтовує виділення трьох складових медіаграмотності: медіазнання (функціональні, структурні та орієнтаційні знання); оцінка медіа (критична рефлексія, а також когнітивно та етично обумовлена кваліфікація); медіадіяльність (засвоєння, використання, партиципація в медіа та створення медіа) (Schorb, 2005). Дослідники Ґ. Тулодзєцький, Б. Герціґ та С. Графе (2020) визначають медіаграмотність як спроможність і готовність діяти, що потребує стимулювання та підтримки для досягнення педагогічно бажаного результату (с. 176). У цьому контексті мета повинна полягати в тому, щоб на основі загальних комунікативних навичок особистості забезпечити розвиток її медіаграмотності на рівні здатності адекватно та самостійно, а також творчо та соціально відповідально діяти в медійних контекстах (Тулодзєцький та ін., 2020, с. 194).

Європейський парламент ухвалив у 2008 році резолюцію з медіаграмотності у світі цифрових технологій, у якій підкреслив, що медіаграмотність – базовий елемент у сфері споживання інформації, й вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа (*Medialiteracyinadigitalworld*, 2008). На думку українських дослідників МБФ «Академія української преси» В. Іванова та О. Волошенко (2014) сутність медіаграмотності полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві (с. 10). Інші науковці вважають, що медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, така, що має розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ті використовують. Життя такої людини в суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю.

Таким чином, усі вчені одностайні в розумінні медіаграмотності як навички, що набувається під час навчання і пов'язана з умінням аналізувати, оцінювати та використовувати медіаповідомлення в різних формах.

Комплекс психолого-педагогічних умов успішного формування медіаграмотності. У нашому дослідженні ми спираємося на гіпотезу про те, що є комплекс психолого-педагогічних умов, за яких можна успішно сформувати медіаграмотність у курсантів НАНГУ. Словник української мови визначає поняття «умова» як необхідну обставину, що уможливорює здійснення, утворення / створення чого-небудь або сприяє чомусь (*Словник*, 1980). Визначаючи психолого-педагогічні умови, багато вчених виокремлюють їх об'єктивні та суб'єктивні складові. Так, Н. Дворнікова зазначає, що «педагогічні умови – це дидактична категорія, що характеризується сукупністю об'єктивних та

суб'єктивних обставини, від яких залежить досягнення мети навчально-виховного процесу» (Дворнікова, 2009, с. 11). У зв'язку з тим, що формування медіаграмотності курсантів здійснюється в освітньому процесі, коли використання методів, форм навчання змінюють стиль відносин між викладачем і курсантом, а зміна стилю відносин впливає на психічні процеси, стани та якості особистості курсанта, вважаємо доцільним в нашому дослідженні також здійснити розподіл педагогічних умов на об'єктивні й суб'єктивні. Слід зазначити, що такий розподіл є умовним, тому що всі складові освітнього процесу існують у цілісності та взаємозалежності, а структурування необхідне для аналізу процесу, розробки способів його вдосконалення та надання рекомендацій майбутнім офіцерам НАНГУ.

Об'єктивні умови являють собою раціональне використання методів, засобів та форм навчання і самонавчання. До суб'єктивних умов відносимо психічні процеси, стани та якості особистості курсантів. У нашому дослідженні під *психолого-педагогічними умовами* будемо розуміти об'єктивні та суб'єктивні чинники, що створюють комплекс обставин, які впливають на методи і форми організації професійної підготовки майбутніх офіцерів НАНГУ у закладі вищої освіти та змінюють ставлення курсантів до взаємодії з медіа шляхом прийняття усвідомлених рішень.

Ми побудували гіпотезу дослідження, яка полягає в тому, що запропоновані нами психолого-педагогічні умови сприятимуть підвищенню резистентності майбутніх курсантів НАНГУ до негативного впливу медіа, здатності контролювати споживання медіапродуктів, легше орієнтуватися в медіасвіті, відрізнити інформацію з офіційних джерел та повідомлення деструктивного характеру, що наносять шкоду як окремій особистості, так і держави в цілому. Основою психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності є розвиток здатності курсантів НАНГУ до усвідомленого медіаспоживання, що виявляється в умінні самостійно визначати види інформування та приймати рішення щодо подальших дій. У

нашому дослідженні психолого-педагогічні умови класифіковано на об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності в курсантів НАНГУ відносимо:

- діагностика рівня медіаграмотності особистості курсанта з метою виявлення мотивів вивчення медіаграмотності, рівня оволодіння знаннями, уміннями і навичками з медіаграмотності, здатності до інтелектуальної, емоційно-вольової, діяльнісно-поведінкової сфери особистості курсанта;

- формування суб'єкт-суб'єктних взаємин в освітньому процесі вищого військового закладу освіти шляхом організації суб'єктної міжособистісної навчальної взаємодії між викладачем і курсантом та курсантів один з одним та постійного підтримання цієї взаємодії;

- проведення тренінгів з медіаграмотності та розвитку здібностей до критичного мислення. У сучасній психології підкреслюється можливість відтворити конкретний досвід переживання особистістю певної ситуації і набути конструктивні способи взаємодії на поведінковому рівні через методи практичного тренінгу. На сьогодні застосовують різноманітні методики формування медіаграмотності, які проводять у групових заняттях – тренінгах. Тренінги з медіаграмотності сприяють розвитку міжособистісних стосунків, підвищенню розуміння інших, рефлексивному слуханню, ненасильницькій комунікації за рахунок аргументації своєї позиції, зниженню нервово-емоційної напруги, розвитку соціальної сензитивності – сприйнятливості до станів, переживань, думок інших людей, розвитку навичок медіаграмотності, рефлексії і зворотного зв'язку. У процесі тренінгової роботи формуються якості, уміння та навички, що сприяють усвідомленому медіаспоживанню та становленню медіаграмотної особистості;

- дотримання психолого-педагогічної структури вивчення медіаграмотності в процесі професійної підготовки: на першій стадії підготовки відбувається сприймання, усвідомлення, засвоєння і запам'ятовування теоретичного навчального матеріалу; на другій стадії підготовки – проведення спеціальних

тренувальних вправ, засвоюються практичні навички та вміння; на третій стадії підготовки здійснюється повторення, поглиблення і закріплення знань, удосконалення практичних умінь і навичок (Бельчева та ін., 2014, с. 152). Успішне формування медіаграмотності в курсантів НАНГУ пов'язане із засвоєнням дій щодо розуміння роботи медіа, пошуку і обробки інформації, створення контенту, взаємодії з іншими через медіа, ефективного використання медіа. Перехід від простих до складних завдань, що формує вміння на рівні усвідомлення мети завдання, розуміння його змісту і способів виконання. Для формування вмінь важливі свідоме ставлення, готовність курсанта до вироблення умінь, інтересу з метою ефективного виконання дій, спрямованих на розв'язання завдання. Не менш важливу роль відіграють попередній досвід, теоретичні знання, здібності та нахили, тип нервової системи курсантів тощо. Правильно реалізовані структурні компоненти навчальної діяльності (навчальне завдання, вправи з медіаграмотності, навчальні дії, контроль за засвоєнням, оцінка міри засвоєння) стимулюють розумову активність курсантів з вивчення медіаграмотності, привчають їх цілеспрямовано спостерігати, шукати в повідомленнях, знаках, акцентах, словах факти та судження, емоції, приховані засоби впливу та робити висновки й узагальнення, приймати рішення. Сформовані вміння перевірки медіатекстів підвищують бажання надалі працювати з інформацією і перетворюються у звичку, що в цілому впливає на формування медіаграмотності;

– стимулювання процесу навчання особливо важливе для активізації особистості курсанта у його власному розвитку в напрямку опанування умінь та навичок медіаграмотності. Важливу роль відіграє мотивація до навчання як система стійких мотивів, серед яких психологи визначають: *безпосередньо-спонукальні мотиви*, що ґрунтуються на позитивних емоціях навчання, яскравості змісту, новизні, цікавому викладанні, бажанні отримати похвалу, нагороду за виконане завдання тощо; *перспективно-спонукальні мотиви* – усвідомлення соціального, практично-прикладного значення медіаграмотності, зв'язок

знань з медіаграмотності з реальним життям, розвинуте почуття обов'язку, відповідальності за передачу та розповсюдження медіапродуктів; *інтелектуально-спонукальні мотиви* – розвиток пізнавальних інтересів і потреб. Нижчий, елементарний рівень пізнавального інтересу обумовлюється увагою до конкретних фактів, подій, описів, дій за зразком. Другому рівневі властивий інтерес до залежностей, причинно-наслідкових зв'язків між фактами, судженнями та коментарями, що містяться у медіаповідомленнях та їх самостійного встановлення. Третій, вищий рівень виявляється в інтересі до глибоких проблем функціонування медіа, творча діяльність з метою створення нових медіапродуктів. Сформованість вищого рівня пізнавального інтересу свідчить про наявність пізнавальної потреби до подальшого вивчення медіаграмотності;

– профілактика психологічного здоров'я курсантів у зв'язку з впливом медіапродуктів на психіку (превентивна і поточна допомога при душевних стражданнях, пов'язаних із розладами настрою, що спричинено надмірним користуванням медіа та відсутністю умінь розпізнавати якість інформації; із депривацією, яка виникає внаслідок скорочення або обмеження користування гаджетами та інтернетом; із булінгом, який виникає на ґрунті мови ворожнечі, агресії, що обумовлена відсутністю умінь розпізнавати стереотипи, упередження та наслідки потрапляння в інформаційну бульбашку).

Найважливішими суб'єктивними психолого-педагогічними умовами формування медіаграмотності курсантів НАНГУ є соціальна відповідальність, критичне мислення, локус контролю, емоційний інтелект.

Поняття «соціальна відповідальність» трактується як обов'язок і готовність соціального суб'єкта відповідати за свої дії та їхні наслідки. Це зобов'язання людини перед кимось і за щось. На думку К. Назаренко, «соціальна відповідальність» – це здатність, можливість або необхідність відповідати за те, що має відношення до життя людей та їх відносин у суспільстві (Назаренко, 2017, с. 245). Якщо всі користувачі мережі інтернет стають і

виробниками контенту, то підвищується ризик отримати неякісну інформацію через людей, які можуть навмисно поширювати фейки або маніпулювати свідомістю інших. Проблема формування особистісної відповідальності у курсантів НАНГУ за передачу інформації, її публікацію у соціальних мережах, месенджерах має особливе значення. Бути відповідальним за все, що відбувається в житті, розуміючи, що кожна життєва подія – це результат власного вибору окремої людини.

Наступною суб'єктивною психолого-педагогічною умовою є критичне мислення. На Всесвітньому економічному форумі в Давосі визначено критичне мислення як одну із важливіших навичок людини XXI століття. Здатність людини критично мислити визначається умінням об'єктивно оцінювати власні думки та перевіряти інформацію у декількох різних джерелах, вміти розпізнавати оціночні судження та емоції у повідомленнях, розуміти мету впливу для прийняття рішень. Критичне мислення не можна підпорядкувати певному порядку або плану дій, воно виступає показником інтелекту людини, яка має здатність орієнтуватися в інформаційному просторі. Курсанти НАНГУ навчаються критичному мисленню через оцінку медіатекстів, аналіз подій, перевірку інформації за допомогою інструментів фактчек-аналізу, участі у дослідницьких заходах з вивчення впливу медіа на сприйняття інформації. Критичне мислення допомагає аналізувати, розвивати власні погляди, не піддаватись маніпуляційним впливам, зробити висновки та ухвалити об'єктивно обґрунтовані рішення особливо при оцінці конфліктів та інформації з високим ступенем емоційної забарвленості.

Серед суб'єктивних психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності курсантів нами визначено локус контролю. Він впливає на вибір джерел отримання інформації у медіапросторі, поведінку курсантів у суспільстві і взаємодію з іншими людьми. Інформація, яка нас оточує, має великий вплив на майбутніх офіцерів. Виробниками інформації стають самі курсанти, які створюють та передають інформацію іншим. На жаль, повідомлення, які передаються один одному, можуть містити неправду, маніпуляцію,

помилки, перебільшення, розстановку акцентів, а також навмисну дезінформацію або фейки. Курсанти, які отримують інформацію, не володіючи інструментами перевірки, більше схильні до прийняття рішень всупереч своїм морально-етичним принципам, особливо якщо інша людина, яка виступила джерелом інформації, має високий авторитет або соціальний вплив. Тому показник психіки курсантів – локус контролю – відіграє важливу роль для прийняття рішень щодо обрання тих джерел інформації, яким можна довіряти. Локус контролю визначає, що є причиною подій в житті курсанта та хто несе за них відповідальність.

Емоційний інтелект, як важлива умова формування медіаграмотності курсантів, виявляється в умінні розпізнавати емоції у повідомленнях. Як зазначає Джилл Хессон, емоційний інтелект – це вміння виявляти емоції, щоб активувати мислення, і використовувати мислення або розуміти та управляти емоціями (Хессон, 2020, с. 95). Для формування медіаграмотності курсантам важливо вміти розуміти й направляти свої емоції під час взаємодії з медіа, а також розуміти мету повідомлення, наміри, поведінку та вплив інших людей, що здійснюється через медіа. Чим точніше курсант зможе розпізнати емоцію інших людей, тим адекватніше буде його реакція на них та ефективніша взаємодія у медіапросторі. Емоційний інтелект допомагає краще зрозуміти справжні мотиви та потреби інших людей, які вони виявляють у медіатекстах та обирати правильні способи взаємодії з ними. Розвинений емоційний інтелект надає більше можливостей для мислення та виробляє звичку спочатку думати, а потім діяти. Якщо курсант чітко розуміє, які емоції він відчуває на той або інший медійний продукт, вміє їх контролювати, то може зупинитись та дати собі час, щоб заспокоїтись та перевірити інформацію для прийняття зважених дій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що до об'єктивних психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності курсантів Національної академії Національної гвардії належать: діагностика рівня

медіаграмотності, формування суб'єкт-суб'єктних взаємин в освітньому процесі, проведення тренінгів з медіаграмотності та розвиток здібностей до критичного мислення, дотримання психолого-педагогічної структури вивчення медіаграмотності в процесі професійної підготовки, стимулювання процесу саморозвитку курсантів у напрямку опанування умінь та навичок медіаграмотності, профілактика психічного здоров'я курсантів у зв'язку з впливом

медіапродуктів на психіку. Суб'єктивними умовами виступають: соціальна відповідальність, критичне мислення, локус контролю, емоційний інтелект. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в експериментальній перевірці ефективності впровадження запропонованих психолого-педагогічних умов формування медіаграмотності в курсантів Національної академії Національної гвардії України в процесі їх професійної підготовки.

Література

- Бельчева Т. Ф., Ізбаш С. С., Елькін М. В. Педагогіка. Практичний курс: підручник за кредитно-модульною технологією навчання для бакалаврів. Мелітополь : Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2014. 304 с.
- Дворнікова Н. Педагогічні умови модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т вищої освіти АПН України. Київ, 2009. 20 с.
- Директива командувача Національної гвардії України № Д15 від 26 червня 2017 р. «Про вдосконалення організації роботи з особовим складом у Національній гвардії України».
- Дьоміна В. В. Проблема формування медіаграмотності майбутніх перекладачів. Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 1(2). С. 119–126. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-2-12>
- Іванов В., Волошенко О., Кульчинська Л. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Київ : АУП, ЦВП, 2011. 58 с.
- Ізбаш С. С. Медіакомпетентність як складова андрагогічної підготовки майбутніх магістрів освіти. *Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку*: збірник статей Сьомої Міжнар. наук.-метод. конф. Київ : Академія української преси. 2019. С. 297–309.
- Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Схвалена постановою Президії Національної Академії педагогічних наук України від 20.05.2010 р. Протокол №1-776-150. 15 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/2013/11/18/kontseptsiia-vprovadzhennia-mediaosvity-v-ukraini/>
- Маршалл Маклюэн Понимание медиа: внешние расширения человека. Москва : Кучково поле, 2007. 464 с.
- Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник для студентів педагогічних коледжів / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2014. 431 с.
- Назаренко К. С. Принцип соціальної відповідальності в діяльності сучасних українських мас-медіа / *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. Випуск 39. 2017. С. 244–252.
- Приходькіна Н. О. Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англійських країн: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки. Київ, 2021. 536 с.
- Словник української мови / Академічний тлумачний словник 1970-1980. URL : <http://sum.in.ua/s/umova>

- Тулодзєцький Г., Герцїг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / За загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.
- Хессон Дж. Кишенькова книжка емоційного інтелекту / перекл. Є. Бондаренко. Київ : Фабула. 2020. 176 с.
- Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність : Підручник для вчителя / перекл. з англ. С. Дьома; за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2014. 319 с. URL : https://issuu.com/irf_ua/docs/dp-2014-5
- Ячменик М. М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2019. 358 с.
- Aufenanger S., Schulz-Zander R., Spanhel D. (Hrsg.) Jahrbuch Medienpädagogik 1. VS Verlag für Sozialwissenschaften Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, Wiesbaden. 2001. 463.
- Baacke D. Medienkompetenz als Netzwerk. Reichweite und Fokussierung eines Begriffs, der Konjunktur hat. medien praktisch. 1996. 20(78), p. 4–10.
- Funiok R. Die Medienpädagogik vor den neuen Medien und Informationstechnologien. Aufgaben, Handlungsfelder, Orientierungen. Engagement 1984. (4), p. 285–299.
- Gerbner D., Gross L., Melody W. Teacher-image in Mass-culture: Symbolic Functions of the Hidden Curriculum. Media and symbols: the forms of expression, communication, and education. Chicago, IL: University of Chicago Press. p. 470–497.
- Kubey R. Media Education: Portraits of an Evolving Field. In: Kubey, R. (Ed.) Media Literacy in the Information Age. New Brunswick & London: Transaction Publishers, 1997, p. 3.
- McMahon B., Quin, R. Media Education or Celebration. Telemedium. The Journal of Media Literacy. 2000. Vol. 46. № 1. p. 6–7.
- Media literacy in a digital world : European Parliament resolution of 16 December 2008 (2008/2129(INI)). URL : <https://bit.ly/3GVh6IZ> (дата звернення 07.11.2021).
- Schorb B. Medienkompetenz. In: Hüther, J. u. Schorb, B. (Hrsg.): Grundbegriffe ..., a.a.O., 2005. s. 257–262.

References

- Aufenanger, S., Schulz-Zander, R. & Spanhel, D. (Hrsg.) (2001). Jahrbuch Medienpädagogik 1. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, Wiesbaden. (deu).
- Baacke, D. (1996). Medienkompetenz als Netzwerk. Reichweite und Fokussierung eines Begriffs, der Konjunktur hat. medien praktisch. Vol. 20(78), 4–10. (deu).
- Bielcheva, T. F., Izbash, S. S. & Elkin, M. V. (2014). Pedagogy. Practical course: Tutorial for credit-modular training technology for bachelors. Publishing Bogdan Khmelnytsky Melitopol state pedagogical university. (ukr).
- Concept of media education in Ukraine. Approved by the Resolution of the Presidium of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine of 20.05.2010. Protocol №1-776-150. <http://mediaosvita.org.ua/2013/11/18/kontsepsiia-vprovadzhennia-mediaosvity-v-ukraini/> (ukr).
- Dictionary of Ukrainian Language / Academic Class Dictionary 1970-1980. <http://sum.in.ua/s/umova> (ukr).
- Directive Commander of the National Guard of Ukraine № D15 of June 26, 2017 «On Improving Organization of Work with Personnel in the National Guard of Ukraine». (ukr).
- Dvornikova, N. (2009). Pedagogical conditions for modernization of educational process in universities. Abstract of the candidate's thesis. Institute of Higher Education of the APS of Ukraine. (ukr).
- Domina, V. V. (2020). The issue of forming media literacy of future translators. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal / [editorial board : V. Nechyporenko (chief editor) and others] : Publishing house of the Municipal Institution of Higher

- Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 1(2). 119–126. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-2-12>. (ukr).
- Funiok, R. (1984). Die Medienpädagogik vor den neuen Medien und Informationstechnologien. Aufgaben, Handlungsfelder, Orientierungen. Engagement Vol. 4, 285–299. (deu).
- Gerbner D., Gross, L. & Melody, W. (2011). Teacher-image in Mass-culture: Symbolic Functions of the Hidden Curriculum. Media and symbols: the forms of expression, communication, and education. Chicago, IL : University of Chicago Press. 470–497.(eng).
- Hesson, Jill (2020). Pocket Book of Emotional Intelligence. Fabula. (ukr).
- Hüther, J. & Schorb, B. (Hrsg.) (2005). Medienkompetenz. Grundbegriffe ..., a.a.O.,257–262. (deu).
- Ivanov, V. F. & Volosheniuk, O. V. (Ed). (2014). Media Education and Medialiteracy: Textbook for students of pedagogical colleges; By scientific edition of V. V. Risun. Free Press Center. (ukr).
- Ivanov, V., Volosheniuk, O.&Kulchynska, L. (2011). Media Education and Medialiteracy: A brief overview. AUP. (ukr).
- Izbash, S. S. (2019). Mediacompetence as a component of Andragogical Preparation of Future Masters of Education. *Modern space of medialiteracy and prospects of its development: a collection of articles of the Seventh International Scientific and Methodological Conference*. Academy of Ukrainian Press, 297–309. (ukr).
- Kubey, R. (Ed.) (1997). Media Education: Portraits of an Evolving Field. Media Literacy in the Information Age. New Brunswick&London: Transaction Publishers, p. 3(eng).
- Makljuven, Marshall (2007). Understanding Media: The Extensions of Man.: Kuchkovo Field, 2007. (rus).
- McMahon, B. & Quin, R. (2000). Media Education or Celebration. Telemedium. The Journal of Media Literacy. Vol. 46. № 1. p. 6–7 (eng).
- Media literacy in a digital world : European Parliament resolution of 16 December 2008 (2008/2129(INI)). <https://bit.ly/3GVh6lZ> (eng).
- Nazarenko, K. S. (2017). The principle of social responsibility in the activities of modern Ukrainian mass media. *Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Sociological research of modern society: methodology, theory, methods»*. Issue 39. 244–252. (ukr).
- Prykhodkina, N. O. (2021). Trends in the development of media education of students in secondary education institutions of developed English-speaking countries. Doctorate's thesis. National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Institute of Pedagogy. (ukr).
- Sheibe, S., Rohou, F. (2014). Medialiteracy : Textbook for Teacher. Free Press Center. Academy of Ukrainian Press. (ukr).
- Tulodzietskyi, G., Hertsig, B., Grafe, S. (2020). Media Education at School and Lesson: Basics and Examples. Academy of Ukrainian Press. Free Press Center. (ukr).
- Yachmenyk, M. M. (2019). Preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature to the use of media education in professional activity.Candidate's thesis. Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (ukr).

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МЕДИАГРАМОТНОСТИ У
КУРСАНТОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ**

Светлана Избаш, кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры психологии и педагогики, Национальная академия Национальной гвардии Украины, Харьков, Украина, e-mail : izbashs@gmail.com

Научная статья посвящена проблеме определения психолого-педагогических условий формирования медиаграмотности курсантов Национальной академии Национальной гвардии Украины. Внимание акцентировано на формирование сознательного поведения в интернет среде, в частности, понимание причин и последствий деструктивных информационно-психологических

угроз, соблюдения критической дистанции к различным жанрам медиатекстов в средствах массовой коммуникации, распознавания психологических механизмов воздействия на личность курсанта через эмоции. Описанные психолого-педагогические условия формирования медиаграмотности у курсантов Национальной академии Национальной гвардии Украины будут способствовать повышению резистентности будущих офицеров к негативному воздействию медиа, повышению уровня медиаграмотности, способности контролировать потребление медиапродуктов, легче ориентироваться в медиaprостранстве, отличать информацию из официальных источников от сообщений деструктивного характера, которые могут нанести вред как отдельной личности, так и государству в целом.

Ключевые слова: медиаграмотность, критическое мышление, информационная война, социальная ответственность, locus контроля, эмоциональный интеллект, пропаганда, медиакультура, медиаобразование.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF MEDIA LITERACY IN CADETS OF THE NATIONAL ACADEMY OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Svitlana Izbash, PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy, National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, e-mail: izbashes@gmail.com

The scientific article is devoted to the problem of determining the psychological and pedagogical conditions of media literacy formation in the cadets of the National Academy of the National Guard of Ukraine during their professional training. A brief analysis of the concept «media literacy» revealed that it includes the skills to analyze, assess and use media communication in different forms and genres. A classification of objective and subjective psychological and pedagogical conditions for the formation of media literacy for cadets has been proposed. It has been established that the objective psychological and pedagogical conditions for the formation of media literacy in cadets include: diagnostics of the media literacy level, formation of subject-subject relationships in the educational process, conducting trainings on media literacy and the development of the ability for critical thinking, compliance with the psychological and pedagogical structure in the study of media literacy in the process of professional training, stimulating the process of self-development of cadets in the direction of mastering the skills of media literacy, prevention of mental health issues in cadets due to the influence of media on the psyche. Subjective conditions are the following: social responsibility, critical thinking, locus of control, emotional intelligence. The attention is focused on the formation of conscious behavior in the Internet, in particular, understanding of the causes and consequences of destructive information and psychological threats, compliance with the critical distance to various genres of media texts in media communications, recognition of psychological mechanisms of impact on the identity of the cadet through emotions. The described psychological and pedagogical conditions for the formation of media literacy in the cadets of the National Academy of the National Guard of Ukraine will contribute to increasing the resistance of future officers to the negative impact of media, increase the level of media literacy, the ability to control the consumption of media products; it is easier to navigate the media space, to distinguish information from official sources from destructive information, which may harm both a personality and the state as a whole.

Key words: media literacy, critical thinking, information war, social responsibility, control locus, emotional intelligence, propaganda, media culture, media education.

Стаття надійшла до редакції / Received 01.11.2021

Прийнята до друку / Accepted 08.11.2021

Унікальність тексту 89,8 % (UnicheckID 1009977682)

© Ізбаш Світлана Сергіївна, 2021.

